

Актуальна тема номера:
“ІНСТИТУТ АДВОКАТУРИ
У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ”

Тетяна Вільчик

докторка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
адвоката

Нана Бакаянова

докторка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету
“Одеська юридична академія”,
адвоката

Вікторія Святоцька

кандидатка юридичних наук,
заступниця голови Комітету
підвищення професійної кваліфікації адвокатів
при Національній асоціації адвокатів України,
адвоката

ВСТУПНЕ СЛОВО

Національна правова доктрина інституту адвокатури базується на доробках плеяди видатних дослідників ХІХ – початку ХХ ст., зокрема А. Стоянова, Є. Васьковського та їхніх послідовників радянського та сучасного періодів еволюції української науки про адвокатуру. У дореволюційний період було видано багато праць, присвячених

© Тетяна Вільчик, Нана Бакаянова, Вікторія Святоцька, 2019

адвокатури, і, таким чином, була сформована значна наукова база, яка за умови відсутності революційних подій могла б бути однією з підстав для виділення науки про адвокатуру в самостійну юридичну науку ще в царській Росії¹.

Прийняття Закону України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність”² сприяло консолідації адвокатського співтовариства навколо актуальних проблем діяльності адвокатури. Окреслилася стійка тенденція значного збільшення кількості наукових досліджень, присвячених інституту адвокатури, сформувалися окремі наукові школи, виникли організаційні передумови для виділення науки про адвокатуру в самостійну галузь юридичної науки.

У сучасний період, обумовлений глобальними перетвореннями всієї системи суспільних відносин, проведенням конституційної реформи судової системи та суміжних правових інститутів, розвиток національної правової доктрини потребує виокремлення науки про адвокатуру, яка об’єднала б усі знання про адвокатуру й адвокатську діяльність, спрямоване на комплексне вивчення проблем організації та діяльності адвокатури, систематизацію наукових знань, що стосуються функціонування цього правозахисного інституту³.

Адвокатура була і залишається інститутом, який найбільш адекватно відображає ступінь демократичності будь-якої держави, захищеності прав і свобод її громадян та успіхи у просуванні до розвинутої правової держави і громадянського суспільства.

Держава Україна нині перебуває на етапі формування нових підходів до правової природи, ролі і місця адвокатури, яка за час свого існування набула великого значення. Комплексна судово-правова реформа, яка сьогодні відбувається в українському суспільстві, не може бути успішною без реформування інституту адвокатури, першим кроком якої стало підвищення її конституційно-правового статусу внаслідок прийняття Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., якою інститут адвокатури визнаний суміжним правовим інститутом, що функціонує у системі судової влади поряд з іншими правовими інститутами, а також конституційних змін щодо правосуддя у 2016 р.

¹ И Бентам, *О судоустройстве* (по фр изд Дюмона, изл А Книрим, Изд-во Правительствующего Сената 1860).

² Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>> (дата звернення: 04.10.2019).

³ Т Вільчик, ‘Адвокато́логія як наука та навчальна дисципліна’ в *Актуальні проблеми судового права: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам’яті проф. І. Є. Марочкіна* (2017).

Новий статус адвокатури у системі судової влади як невід'ємної її частини, який ще має знайти своє закріплення на рівні чинного законодавства, повністю відповідає європейським стандартам. Основні положення про роль адвокатів визначають адвокатів як “важливих учасників здійснення правосуддя” (принцип 12). У Висновку № (2013)16 Консультативної ради європейських суддів про відносини між суддями та адвокатами⁴ зазначається, що судді та адвокати відіграють різні ролі в судовому процесі, проте внесок представників обох професій є необхідним для досягнення справедливих та ефективних рішень у всіх судових процесах відповідно до закону (п. 4).

Право на професійну правничу допомогу – одна з процесуальних гарантій, що сприяє забезпеченню справедливого судового розгляду, гарантія забезпечення прав і законних інтересів не тільки учасників судочинства, а й суспільства і держави загалом. Двоїста позиція адвокатури в структурі суспільних відносин унаслідок характеру функцій, покладених на неї суспільством і державою, дає змогу саме їй пов'язувати воєдино інтереси суспільства у державній системі судочинства.

Нині вектор формування національної концепції інституту адвокатури зумовлюється тенденціями і динамікою внутрішнього розвитку України, необхідністю всебічного комплексного теоретико-правового вивчення ефективної діяльності інституційної адвокатури в механізмі забезпечення конституційних прав громадян, створення концептуальної моделі нових взаємовідносин адвокатури з органами державної влади і громадянського суспільства, встановлення її ролі та значення у здійсненні справедливого судочинства, оскільки перспективи розвитку громадянського суспільства та правової держави в Україні пов'язані, зокрема, і з перспективами розвитку адвокатури.

Саме тому, як слушно зауважено у статті С. Фурси “Філософія науки про адвокатуру”, потрібен новий широкий погляд на проблеми організації адвокатури та здійснення адвокатської діяльності і його можна реалізувати за допомогою всебічного аналізу існуючих проблем та запропонувати шляхи їх вирішення.

Унаслідок історичних подій та національних особливостей процес побудови інституту адвокатури України є дещо запізнілим порівняно з розвинутими європейськими державами, у результаті чого українська адвокатура є однією з наймолодших у світі. Сьогодні вона потребує певного орієнтиру щодо організації та функціонування. Таким орієнти-

⁴ Про відносини між суддями та адвокатами: Висновок № (2013) 16, прийнятий на 14-му пленарному засіданні Консультативної ради європейських суддів 13–15 листопада 2013 <<https://court.gov.ua/userfiles/KRES%20Vusnovok.pdf>> (дата звернення: 04.10.2019).

ром є загальноприйняті у міжнародному просторі стандарти адвокатури, закріплені у низці міжнародно-правових, регіональних і національних актів. Дотримання загальновизнаних світовою спільнотою основоположних стандартів організації та професійної діяльності адвокатури є необхідною умовою євроінтеграції України⁵.

Ратифікація Угоди про асоціацію з Європейським Союзом засвідчила вибір Україною європейської системи цінностей та стандартів захисту прав людини, практичне додержання яких можливе за умови реалізації принципу верховенства права, забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд незалежним і неупередженим судом, а також ефективного виконання своїх функцій суміжними правовими інститутами і, перш за все, адвокатурою України. Однією з умов досягнення членства в ЄС є побудова такої системи адвокатури, яка відповідала б новим суспільно-політичним та економічним реаліям, розроблення законодавства, норми якого відтворюють модель європейського інституту адвокатури.

Актуальною залишається необхідність досліджень європейського права в межах інтеграційних процесів, взаємного зближення національних правових систем, удосконалення правових засад співробітництва між Україною та ЄС. Вивчення зарубіжного досвіду організації адвокатури дає змогу виявити певні особливості цього інституту, напрями, тенденції його розвитку, що дасть змогу ефективно вирішити питання, які вже давно врегульовані в більшості країн сталої демократії, а також уникнути негативних наслідків в організації та функціонуванні інституту адвокатури України.

Водночас при формуванні національної доктрини інституту адвокатури необхідно мати на увазі, що не існує такого зарубіжного досвіду, який можна було б повністю скопіювати та запровадити в Україні. У нас є свої історичні, ментальні, правові особливості, які мають повністю зберігатися.

Однак для врахування та часткового запозичення ми маємо чимало гідних європейських прикладів функціонування інституту адвокатури. Демократичною країною є та країна, яка має правозахисну професійну адвокатуру і при цьому надає їй всі можливості для виконання особливої функції – забезпечення захисту прав та свобод людини і громадянина, представництва інтересів особи в суді, а також надання правових консультацій.

⁵ В Святоцька, 'Адвокатура України у світлі євроінтеграційних прагнень' (2015) 10 Право України 105-12.

Розбудова правової держави та громадянського суспільства неможлива без дієвих правових засобів гарантування та захисту прав і свобод людини та громадянина, забезпечення відповідного балансу публічних і приватних інтересів. Здійснені останнім часом кардинальні заходи щодо подальшого вдосконалення організації та діяльності інституту адвокатури у сфері захисту прав та законних інтересів юридичних і фізичних осіб довели необхідність концептуального перегляду ролі та значення інституту адвокатури у системі захисту прав людини, зумовили необхідність в удосконаленні національної концепції організації та діяльності адвокатури, визначенні її нового правового статусу.